

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1269684/3

בבית הדין הרבני האזורי אשדוד

לפני כבוד הדיינים:

הרב עידו שחר, הרב שמואל צבי פריד, הרב אלימלך וסרמן

התובע: פלוני

נגד

הנתבעת: פלונית

הנדון: המסרבת לדור במקומו של האיש - מורדת דבעינא ליה או מורדת דמאיס עלי

פסק דין

לפנינו תביעת גירושין של האיש, וכנגדה - תביעת שלום בית של האשה.

רקע כללי ותמצית ההליכים המשפטיים

הצדדים נשואים כדמו"י כארבע שנים (אפריל 2019). נישואין ראשונים לשניהם. אין להם ילדים משותפים.

ההליכים החלו ביום 07/06/2020 שבו הגישה האשה בקשה לשוב סכסוך בביה"ד הרבני. ביום 06/09/2020 הגישה את תביעת שלום הבית. בכתב התביעה נכתב שהיחסים בין הצדדים התקלקלו עקב רצונו של האיש לקנות בהנחה את דירת עמיגור שבה מתגוררת אימו. כעת ענין הקניה ירד מעל הפרק, והאשה מבקשת מביה"ד שיסייע לצדדים לחזור לשלום בית.

ביום 17/01/2021 ביה"ד קיים דיון ראשון בתביעה. הדיון התקיים בפני הרכב חסר. הצדדים מסרו בדיון שלאחר נישואיהם התגוררו במשך 8 חודשים בדירה שכורה בעיר ש'. אחר כך עברו להתגורר בדירה בעיר ק' השייכת לבן משפחה של האשה שהיה צריך להיות במעצר בית תחת השגחה של הצדדים. בפועל, האשה כמעט לא היתה עם האיש בדירה בק'. תחילה בגלל שסבתה חלתה ואושפזה, ואחר כך נפטרה. אחר כך בגלל מריבה עם בן הדוד שסירב להכניסה לדירה. ולבסוף, בגלל התפרצות מחלת הקורונה שלא אפשרה לאשה להגיע מהדירה בש' לדירה בק'.

האיש טען בדיון שמתחילת הנישואין היו מחלוקות בין הצדדים: בעניין גידול כלב בדירה, שפיזור שערות לכל עבר והדבר הפריע לו מאד, בעניין הקמת משפחה, שהאיש רצה מאד והאשה התנגדה בטענה שהאיש לא מספיק דתי, בעניין אורח חיים דתי שהאשה ניסתה לכפות על האיש, שרצה להתקדם בשמירת מצוות, אך בקצב שלו. גם בעניין המגורים בש' היתה מחלוקת. הצדדים התגוררו בדירה עם ממ"ד מחוץ לדירה, ובש' זמן ההתראה עד הכניסה לממ"ד הוא 15 שניות בלבד, והאיש במצבו לא היה מסוגל להיכנס לממ"ד, וסבל עקב כך מחרדות.

האיש הסביר על מה היתה מחלוקת בענין דירת עמיגור, ואמר שמדובר בדירה שהוא ואמו רשומים כדיירים בה, ולפי התנאים של עמיגור, לאחר 5 שנים של מגורים רצופים בדירה, הם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

זכאים לרכוש את הדירה במחיר מופחת. האשה לא התחשבה באילוצים אלה, ודרשה שישנה את כתובתו במשרד הפנים.

האיש סיפר מה גרם לפירוד בין הצדדים. בזמן ששהו בדירת בן משפחה של האשה בק', האשה תקפה אותו ובעטה בבטנו. בדיון אחר סיפר שהאשה תקפה אותו כי אמר לה שהוא רוצה שהיא תהיה עוגן בחייו, והיא הבינה משום מה שכוונתו שתטבע כמו עוגן של אונייה, ומתוך כעס נתנה לו מכה במפתח הלב שסיכנה את חייו. האשה שינתה את גרסאותיה כמה פעמים, ולבסוף הודתה שבעטה באיש בבטנו כי אמר לה כל הזמן שהיא 'זבל' והיא 'רצתה שישתוק'. אחר כך התנצלה והוא סלח לה.

באשר לבקשת האשה לחזור לשלום בית, אמר האיש ששבוע קודם לכן חזר לדירה בש' כדי לתת הזדמנות נוספת לשלום בית, אבל אז היתה התחממות ביטחונית בדרום, והוא נכנס לחרדה ונמלט משם. האיש ציין שגם בימים שבהם ניסה לעשות שלום בית האשה לא הניחה לו, והעירה לו על הכנת אוכל בלי נטילת ידים. במשך שנת הפירוד האשה היתה שולחת לו הודעות עם תוכחות מוסר ואמירות קשות כמו 'אין לך חלק לעולם הבא'.

האיש דרש להתגרש מהאשה לאלתר. ביה"ד הבהיר לו שאי אפשר לדון בדבר במסגרת תיק שלום בית, ואם הוא עומד על כך, עליו להגיש תביעת גירושין. התביעה הוגשה ביום 17/04/2021. דיון ראשון בתביעת הגירושין התקיים ביום 06/06/2021 בהרכב חסר.

הצדדים חזרו על עמדותיהם. האשה טענה שהאיש שומר איתה על קשר בהתכתבות, והגיע כמה פעמים לש'. האיש הבהיר שהוא לא רוצה את האשה, והסביר מדוע נהג כפי שנהג. האיש הוסיף שהאשה הודיעה לו שהיא לא רוצה ילדים ממנו כי היא חוששת שיחסנו אותם נגד הקורונה והם יהפכו למפלצות. את אימו היא מכנה "מכשפה" ו"מפלצת" ומאחלת לה למות. האשה לא הכחישה את הדברים.

דיון נוסף התקיים ביום 17/11/2021 בפני הרכב מלא. התברר שהצדדים עדיין חיים בנפרד והסכסוך ביניהם מחריף. האיש, המתגורר אצל אימו, עדכן את ביה"ד שהמטרה הרחיקה את האשה 4 פעמים מדירת אימו, לפי דרישת האם. האשה אמרה שהאיש הביא את 'כל הצרות' לנישואין, וטענה שהיא רוצה לחיות עם האיש אך לא עם אימו. כשהאיש נשאל מדוע הוא רוצה להתגרש, הוא השיב שהאשה הרביצה לו. האשה אישרה את הדברים, אך טענה שהאיש סלח לה. האיש אמר שאימו אמרה לו שיחזור לאשה, אך הוא אינו רוצה בה יותר. האשה שבה והציעה לאיש שיחזור אליה, ואמרה שלפני שבוע היתה במקווה. האיש השיב: "לא צריך". ביה"ד שאל את האשה כמה זמן מצב זה ימשך, והיא השיבה שהיא זקוקה לחצי שנה, ואם עד אז הצדדים לא יחזרו לשלום בית היא תסכים להתגרש.

ביה"ד נאות לבקשת האשה. הדיון הבא התקיים 8 חודשים לאחר מכן, ביום 22/06/2022.

הצדדים הופיעו וחזרו על עמדותיהם. ביה"ד הזכיר לאשה את הסיכום שהיה איתה, אך היא חזרה בה ועמדה על תביעת שלום הבית, וטענה שיש לה הוכחה שהאיש רוצה בה, ורק אימו מחבלת בשלום הבית. האיש דרש בכל תוקף שביה"ד יחייב את האשה להתגרש, ואם לא יוטלו עליה צווי הגבלה. האשה אמרה לאיש: "אז למה התחתנת איתי? כדי לסבול את כל הצרות של המשפחה שלך". האיש אמר לביה"ד שהאשה באה פעם נוספת לבית אימו והורחקה בצו. עוד אמר שהאשה כותבת לו כל מיני דברים מוזרים, כגון שמייסד מיקרוסופט – "ביל גייטס" ישמיד את העולם באמצעות הקורונה, ואמר שחיו נעצרו כי הוא לא יכול להתחתן ולהביא ילדים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בשלב זה של הדיון ביה"ד ניסה בכל כוחו לשכנע את האשה לעמוד במילתה ולקבל את הגט. ביה"ד שאל את האשה מה הדרישות שלה עבור גט והאם תרצה לקבלו תמורת תשלום הכתובה. האשה התעקשה ואמרה שהיא רוצה שלום בית, וטענה שאם האיש היא הבעיה והיא רוצה לעשות איתה 'סולחה'. האיש החל לצעוק שלא יסכים בשום אופן לעזוב את אמא שלו שלא מוכנה להתפייס עם האשה. האיש חזר על טענה מן העבר שהאשה גרה בש' והוא לא יכול לגור שם. האשה טענה מנגד שהאיש הבטיח לאמה שהוא יגור בש'.

בסוף הדיון, האיש ביקש צו שאוסר על האשה לפנות אליו. ביה"ד נעתר עקרונית לבקשה, אך לבסוף הצו לא נדרש.

דיון נוסף התקיים ביום 03/11/2022 בהרכב הנוכחי. הצדדים חזרו על עיקרי הטענות בפני ההרכב החדש. התברר בדיון שאין לצדדים קושי טכני לקיים יחסי אישות, ובתקופה שגרו בש' קיימו יחסי אישות. האיש אישר גם שהאשה פונה אליו כל הזמן ומבקשת שיחזור אך הוא מסרב. לדבריו, הציע לה להתגורר יחד בשכירות מחוץ לש', ופעם בחודש הוא ילך לשבת לאמא שלו בלעדיה, כי אמא שלו לא מוכנה לקבל אותה, והיא סירבה. האיש טען שיש לאשה תנאים לחזרה לשלום בית, שהאיש יתחזק בדת. והוא מסכים לשמור מה שנוגע אליה, לשמור נידה, אבל לא להיות דתי בכפיה וגם לא להיות טבעוני.

האשה אמרה שהיא רוצה שלום בית, ומוכנה לגור בעיר א' במקום ראוי, ורוצה להביא ילדים לעולם מהאיש, האשה אישרה שהצדדים קיימו יחסי אישות ובכל זאת היא לא נקלטה להיריון בגלל 'מגבלות פיזיות'. האשה אישרה גם שהאיש הציע לה את ההצעה הנ"ל, שהם ישכרו דירה ויחזרו לשלום בית, ושבת אחת בחודש הוא ילך לאימו, והיא התנגדה. האיש הוסיף שהסדר שהציע לאשה אינו הסדר קבוע אלא זמני עד שאמו תראה שיחסייהם השתפרו והיא תסכים לקבל את האשה. האיש טען שיש לו תיעוד של הדברים. אך לא היה בכך צורך, כי האשה עצמה אישרה את הדברים, וטענה מנגד שבהזדמנות אחרת, בחודש מרץ 2022, האיש הציע לה הצעה מניפולטיבית שנועדה רק למצוא עילה לחייבה בגט. בסוף הדיון, ביה"ד שב ושאל את האשה את תקבל היום את הצעת האיש שיחזרו להתגורר יחד, ופעם בחודש האיש יעשה שבת עם אימו, בשלב ראשון בלעדיה. תשובת האשה היתה: "ומה עם החגים?"

ביה"ד סיכם את התרשמותו מהצדדים בדיון בדברים הבאים:

"ביה"ד: שמענו אתכם. הוא (הבעל) תובע גירושין, שנתיים וחצי אתם לא ביחד, ניסינו בכל כוחנו להחזיר אתכם לשלו"ב. אנו שומעים היום שהוא נתן לך הצעה אבל היא לא מצאה חן בעיניך. עדיף פעם בחודש להיות לבד מאשר כל החודש להיות לבד. אישה שרוצה את בעלה עושה מאמץ ולא משאירה אותו חצי שנה בק', לאחר מכן שנתיים אצל אמא שלו והציע הצעה ודחית אותה, גם אם זה לא מושלם אבל מתחילים משהו, לא יושבים לבד עד שהכל יהיה מצוין. אם הוא הציע לך הצעה היית צריכה לקפוץ עליה."

ביה"ד הציע לצדדים לחקור זה את זה. הצדדים לא עמדו על זכותם זו, וביה"ד הכריז על הגשת סיכומים.

סיכומי הצדדים

האיש טוען בסיכומיו שיש לחייב את האשה לקבל את הגט מהטעמים הבאים:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

- א. האשה לא מעוניינת להביא ילדים לעולם בתירוץ שונים. פעם אומרת שהילדים יצאו מפלצות, ופעם אומרת שהילדים יצאו עבריינים. בתקופת הקורונה חששה שיאלצו את הילדים לקבל חיסונים.
- ב. האשה מנעה ממנו יחסי אישות במשך חודשים. גם בזמן שהצדדים התגוררו יחד האשה היתה נרדמת בסלון, וכשהוא היה מעירה, היא היתה מסרבת לבא לחדר השינה.
- ג. האשה כופה על האיש את אורח חייה הדתי, אוסרת עליו לראות טלוויזיה, ומסרבת לאכול מאוכל שהכיין ללא נטילת ידיים.
- ד. האשה מעליבה את האיש ונוהגת באלימות. פעם אחת נעלה אותו מחוץ לבית במשך שעות ביום גשום, ופעם אחרת נעלה אותו בבית אמה.
- ה. האשה מערערת את היחסים בין האיש למשפחתו. שולחת הודעות שונות, ומתנהגת בחוסר כבוד בבית אימו. עקב כך הוצאו נגדה 4 צווי הרחקה.
- ו. האשה אינה רוצה בו. גם כשהציע לה לאחר הדיון שהתקיים בחודש יוני 2022 לחזור לשלום בית, סירבה בטענה שהיא לא רוצה לעזוב את אמה ואת מקום עבודתה.

להוכחת טענותיו האיש צירף לתיק הודעות כתובות שהאשה שלחה לו. נעתיק חלק מן הדברים:

"ממך יצאו ילדים רשעים אז למה לסבול; חבל שאמא שלך נולדה תראה איזה שרצים יצאו ממנה; כל הבא על גויה קשורה בו ככלב; תביא ילדים לעולם שיהיה הכי טוב בשבילם, אבל אם אתה רוצה ילדים סתם ככה. אז למה בעצם. העולם הזה כל כך אכזר; אתה מוכן לקחת על עצמך בידים ולרדת במשקל כדי שכשהם נוצרים בגנים לא יעברו אליהם בעיות בריאותיות, ולא לחכות שיהיו ילדים כדי לעשות את זה; וסתם להביא ילדים לעולם המסוכן הזה בלי שידעו שיש תכלית לחיים שמעבר, אין לי עניין; עוד אנשים בעולם שיפגעו או יפגעו שירצחו או ירצחו שיאנסו או ייאנסו, ועוד כל הרוע שקיים שהם עלולים לקחת בו חלק או להיפגע ממנו, תחשוב על זה קצת לפני שאתה כל הזמן מטיח "היא לא רוצה ילדים, היא לא רוצה ילדים"; שאתה אולי סוף סוף תבין איך אתה חושב שאתה יכול להכניס להיריון במצב הפיזי שלך? שוקל מעל 200 קילו ובזמן יחסי אישות שוכב על הגב ובקושי יש קרבה שמאפשרת למה שצריך להגיע ליעד שלו, הבעל צריך להיות מעל האשה באותו זמן ולא להיפך...; ועוד דבר לגבי ילדים: זו חובה של הגברים להביא ילדים לפי התורה. אז אם אורח החיים שרציתי לחיות איתך הוא לפי התורה, אז זה כולל גם להביא ילדים כדי שתצא ידי חובה. אז באמת אין לך מה להגיד על ילדים."

האשה לא הגישה סיכומים מסודרים, אלא אוסף של מסמכים עם הערות צד, ותגובה בכתב יד על גבי סיכומי האיש. על אף הטרחה הרבה לעיין בחומר שהוגש, ועל אף שחלק ניכר מהדברים שנכתבו כלל איננו רלבנטי לתביעות שלפנינו, עיינתי במאות העמודים שצורפו, והבאתי את הדברים בתמצית, כדי שלא יהיה פיתחון פה למאן דהו, שאם הדברים היו לעיני ביה"ד תוצאת פסק הדין היתה שונה.

להלן המסמכים שצורפו לתיק, ותוכנם:

- א. התכתבות מחודש ינואר 2019 (לפני נישואי הצדדים). בענין מגורי האיש בדירת אימו בזמן שנסעה מהבית, בעיצומה של תוכנית תמ"א.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

- ב. התכתבות מחודשים ינואר - אפריל 2019. דברי חיבה וקירוב בין האיש לאשה. תיעוד מחתונת הצדדים, ודברים שנאמרו תחת החופה על הקמת בית נאמן בישראל.
- ג. התכתבות מחודש מאי 2019. האיש כותב לאשה שאימו רבה עם מישהו ומכלה בו את זעמה.
- ד. התכתבות מחודשים יולי אוגוסט 2019. הצדדים דנים באפשרות שיקבלו זכאות לדירת עמיגור עד חודש פברואר 2020. לאחר שההנחה על דירת אם האיש תוסדר.
- ה. התכתבות מחודש פברואר 2020 ואילך. באותו זמן התברר לצדדים שאי אפשר להסדיר את ההנחה על דירת האם. האשה לוחצת על האיש לפתור את העניין, והאיש משיב שכעת אין פתרון, והוא מחויב לאימו. הצדדים תוקפים אחד את השני. האיש אומר לאשה שאימו לא סובלת אותה ואימה לא סובלת אותה. האשה כותבת בשולי המסמך, שבגלל שוויתרו על זכאותם לדיור ציבורי, נאלצו לעבור להתגורר בק' ונכשלו בעבירות.
- ו. מכתב שבו האשה מודיעה לביה"ד שהיא חוזרת בה מהתחייבותה לקבל גט לאחר חצי שנה, ומנמקת זאת בכך שביה"ד לא שמע את הבעיה המרכזית שבגללה הנישואין נכשלו, שהיא אם האיש שדואגת לעצמה, ומתנגדת שהאיש יעביר את כתובתו מביתה כדי שהצדדים ירכשו דירה. על אף שמלכתחילה דובר על כך שהבעיה של האם תיפטר בתוך חצי שנה, ואחר כך לא תהיה לצדדים אחריות לזכות המגורים של האם בדירה. האשה כותבת שאם ביה"ד היה מקשיב לה, היא היתה מספרת שבתקופה שחלפה בין הדיונים האיש פנה אליה פעמיים, פעם אחת בענין סיוע במקלחות, ולשם כך היא טבלה במקווה, ופעם שניה בענין תלושי השכר שלה, ואלמלא אימו, הקשר ביניהם היה מתחדש בשתי הפעמים הללו.
- ז. במכתבה, האשה מאריכה בתיאורים של אירועים שונים והסברים על אופיה של אם האיש, ומתייחסת לשני האירועים שבהם אם האיש הוציאה נגדה צו הרחקה, לאחר שבאה לביתה להיות עם האיש. האשה מתייחסת לטענת האיש שבתקופה שחיו יחד מנעה מהאיש יחסי אישות במשך חודשים, וטוענת שלהד"ם. ומאשרת שמדי פעם סירבה ליחסי אישות בגלל שהיתה עייפה מאד מעבודתה ומההתמודדות עם אם האיש. האשה חותמת את מכתבה בהצהרה שלא תסכים להתגורר עם אם האיש, ואי אפשר לכפות עליה לעשות זאת.
- ח. תלונה למשטרה שהאשה הכינה בעקבות הרחקתה מדירת אם האיש, שלא הוגשה לבסוף. יש במכתב תיאור של היחסים בין הצדדים ובין אם האיש וחזרה על טענות קודמות. האשה מדגישה שהיתה מוכנה לוותר על נוחיותה ולהתגורר בעיר א' כדי לסייע לאם האיש לרכוש דירה בהנחה, אבל עד גבול מסוים, ולא לעולם. לאחר שהמועד האחרון שבו אם האיש יכלה לרכוש את הדירה חלף, היא עשתה כל שביכולתה כדי שהצדדים יתגרשו והאיש ימשיך להתגורר עימה בביתה.
- ט. קטעים מתוך ספרים ומאמרים שמדברים בשבח שלום הבית, ובקשיים שקיימים בדורנו ביחסים בין איש לאשתו, ומורכבות שביחסי כלה - חמות. עצות והדרכה בעניין. קטעים אחרים שמדברים על חומרת האיסור של הבא על נידה ועל גויה, ומוציא ז"ל.
- י. מכתב לרב מוכר שבו תיעוד של הדברים שנאלצה לספוג ולוותר עליהם בחתונה ובשנה הראשונה לנישואין.
- יא. פירוט של כל ניבולי הפה ששמעה מהאיש, ומה שסיפר על חיי המין שלו לפני הנישואין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יב. תיעוד של כל ההתכתבות בין הצדדים בוואטצאפ בתקופת הנישואין, והתייחסות מפורטת לכל המקרים שבהם הצדדים לא קיימו יחסי אישות בליל טבילה, מסיבות שונות: האיש היה אצל אימו; האיש כעס כי האשה התעכבה במקווה; האיש כעס כי לקח לאשה הרבה זמן להתארגן. כמו כן יש תיעוד של המקרים שבהם האיש עזב את דירת המגורים בשנה הראשונה לנישואיהם. לפי התאריכים, כמעט מדי חודש האיש היה הולך לאימו לכמה ימים, והאשה היתה נותרת לבד. גם כשהאיש היה בדירה בק', האשה ביקשה לבא אליו אך סורבה כל פעם מסיבה אחרת. בשלב מסוים האיש נעשה בוטה מאד, וכתב לאשה שהוא לא מעוניין בה.

יג. צילומי מסך ממכשיר הטלפון של האשה מחודש יולי 2020, שמתעדים חיפוש דירה עבור הצדדים, ובקשות מהאיש שיסכים לבא לגור בדירה השכורה שהאשה תמצא.

יד. צילומי מסך של שיחות וידאו בין הצדדים בתקופת הקורונה, שבהן נראים הצדדים מחויכים וידידותיים אחד כלפי השני.

טו. בתגובה לטענות האיש בסיכומיו כותבת האשה: מתחילת הקשר רציתי משפחה וילדים; בשנה הראשונה החיים לא התנהלו באופן תקין; היא צופה בערוץ הידברות בזמן שהיא עסוקה במלאכות הבית, והאיש צופה בערוצים לא מפותחים; הבעל לא נוהג בכבוד כלפי אימה ובני משפחתה ומכנה אותם בשמות גנאי; לפני הנישואין האיש הסכים לגדל כלב (מצרפת התכתבות); דרשה מהאיש להקפיד על נטילת ידיים לאחר ששמעה שיעור בעניין; דרשה מהאיש להניח תפילין בתמורה לויתור על שהיה בראש השנה אצל סבתה; הכתה את האיש לאחר שכינה אותה 'זבל' בלי הפסקה.

טז. במענה להצעת שלום הבית של האיש, כתבה האשה: לאחר הדיון האחרון שוחחה עם האיש ועם אשה נוספת שהגיעה איתה לדיון, וסוכם שהם חוזרים לשלום בית לפי הצעתו בדיון, ואף הוצע שיצאו לחופש כמה ימים, אך אחר כך האיש חזר בו וכתב: "מחילה שהשליתי אותך, אבל כבר התחלתי לסכם את הדברים, ויש לי 14 יום להגיש... מיותר על התענוג. את לא יכולה לעשות מה שעשית בכל פעם שנתתי לך הזדמנויות לשלום בית ואת דחית אותם על הסף עקב כך שאמרתי לך שפעם בחודש אני הולך לעשות שבת אצל אימי".

יז. במענה לשאלת בית הדין בדיון האחרון האם תסכים שבית הדין ייתן לאיש היתר לשאת אשה נוספת, כותבת האשה שאין כל סיבה להתיר לאיש שלא נהג עימה כדין לשאת אשה נוספת, או שתהיה חוטאת כמוהו, או שתהיה יותר דתיה ממנו ותכפה עליו אורח חיים שהוא לא רוצה בו.

סיכום ודיון

מדובר באיש ואשה שנישאו לפני ארבע שנים, וחיו יחד כתשעה חודשים. גם תקופה קצרה זו לא היתה רצופה. האיש היה חוזר לבית אימו לפרקי זמן של ימים עד שבועות ומותר את האשה לבדה.

הסיבה לקלקול המוקדם כל כך בחיי הנישואין לא ברורה לגמרי. שני הצדדים דיברו על צורך של אם האיש שהוא יתגורר איתה או לפחות שיהיה רשום כדייר נוסף בדירה, כדי שזכותה לדיור ציבורי תישמר. הרושם מהחומר שצורף לתיק הוא ששני הדברים היו נחוצים, אלא שהאיש חשב שהוא לא יזדקק למגורים בפועל בבית האם, ויוכל 'לקפוץ' מדי פעם לביתה. התוכנית היתה,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שהאם תרכוש את הדירה מחברת עמיגור במסגרת מבצעי המכירה לזכאים, ואז הצדדים יוכלו להתגורר יחד במנוחה. אלא שתוכנית זו לא צלחה, והאיש היה צריך לבחור היכן להתגורר, ובמקום לבחור באמו או אשתו, הוא החליט לפסוח על שני הסעיפים. התגורר עם האשה, ו'קפץ' לביקורים של ימים עד שבועות לבית אימו. בחודש ינואר 2020 הצדדים עברו להתגורר בק'. בתקופה שהצדדים גרו בדירה, אירע אירוע התקיפה שבו האשה הכתה את האיש בבטנו, 'כדי שישתוק' כלשונה, ויפסיק לכנות אותה בשמות גנאי. האשה עזבה את הדירה בק' לאחר כחודש, עקב סכסוך עם בעל הבית שהוא בן משפחתה. האיש נשאר להתגורר בדירה כחצי שנה, ואחר כך עבר להתגורר עם אימו. מאז הצדדים לא חזרו לחיות ביחד. הקשר ביניהם הסתכם בשיחות וידאו בזמני שלום, ובהתכתבויות מעליבות בזמני מריבה.

עמדות הצדדים בקשר לחזרה לשלום בית נשמעו בבית הדין והובאו לעיל בהרחבה. האשה תבעה שלום בית, אך אישרה, בעיקר במסמכיה - סיכומיה, את טענת האיש שהתייחסה בצורה ביקורתית ושלילית מאוד לאפשרות שתביא איתו ילדים לעולם, מכל מיני סיבות שאין להם קשר למציאות או לדת. האשה אף העתיקה במסמכיה - סיכומיה את דברי הפוסקים שכותבים שאיש שלא נולדו לו ילדים חייב לגרש את אשתו, וכותבת שזו מצוה שלו ולא שלה, ומוסיפה מקורות לכך שילדים שתלד לאיש יהיו רשעים.

למעשה, הפעם היחידה שבה הביעה נכונות להביא ילדים לעולם מהאיש, היתה בדיון האחרון שהתקיים בבית הדין. אך במסמכיה - סיכומיה, האשה חזרה שוב על הסתייגותה מהעניין, וכתבה שהיא רצתה להקים עם האיש משפחה, אבל התנהגות האיש כיום ומעשיו בעבר הטרידו אותה. בדיון האחרון האשה אישרה את טענת האיש שהציע לה לחזור לשלום בית בדירה שכורה, בתנאי שיוכל ללכת פעם בחודש לשבת בבית אימו, אך היא סירבה. כאשר ביה"ד שאל כעת את האשה האם תסכים לכך כעת, שאלה: "ומה עם החגים".

האיש מאידך, מתחילת ההליכים תבע להתגרש. בדיונים האחרונים הוא נעשה אגרסיבי מאוד ותוקפן כלפי האשה. לאור התנהגותו בדיונים, יש לפחות ספק האם הצעותיו לחזור לשלום בית היו כנות או נועדו להוכיח שהאשה לא רוצה בו, על מנת שביה"ד יחייבה בגט.

לביה"ד אין ספק, שאם האשה תסכים לקבל את הגט, האיש ייתן לה את הגט לאלתר. אולם, במצב שנוצר, שהאשה מסרבת להתגרש, ומציאת בת זוג אחרת לצורך הקמת משפחה אינה פשוטה עבור שני הצדדים, אין לשלול את האפשרות שהאיש יסכים לתת הזדמנות נוספת לנישואין, כפי שהציע כמה פעמים במשך ההליכים.

אנו כותבים את הדברים, על אף שהאשה הודתה שהיה אירוע אחד שבו תקפה את האיש, ועוד שני אירועים שהאשה לא הכחישה אותם, שבהם נעלה את האיש מחוץ לביתם ובבית אמה. הדיון אם הוא הלכתי, האם במצב שנוצר יש עילה כדין לחייב את האשה לקבל את הגט מבעלה.

נציין בפתח הדיון ההלכתי, שעל אף כל מה שמתואר לעיל, האשה אינה עונה על ההגדרה של אשה רעה שמצוה לגרשה. אין כאן גם טענת מאיסות של האיש או של האשה. אלא מצד האיש, רצון לסיים את הנישואין שהוא לא רואה להם תוחלת. ומצד האשה, היאחזות ילדותית בנישואין שכבר לא קיימים זמן רב. בדיון האחרון האשה נשאלה מה יוצא לה מזה שהיא אשת איש בלי איש, והשיבה שיש לה את אמא שלה ואת העבודה שלה.

עוד נציין בפתחו של פרק זה, שעל אף שבשלבם מאוחרים יותר של הדיונים האשה לא חזרה על דרישתה שהאיש יתגורר עמה בש', ובדיון האחרון אף הביעה את הסכמתה להתגורר בעיר א',

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לא הנחנו לשאלת קביעת מקום המגורים, ועסקנו בה בהרחבה, כדי שעניין זה לא יהיה חוזר וניעור לאחר מתן פסק הדין, ועל מנת שההוראה שתצא מתחת ידינו בסיכומו של פסק דין זה תהיה ברורה ועוברת לביצוע.

פרק הלכתי

שאלת מקום המגורים היא שאלה מהותית שעמדה בבסיס המחלוקת בין הצדדים. אולם, כל עוד מתגורר האיש אצל אימו שאינה מוכנה בשום פנים ואופן לקבל את האשה לביתה, ואף הוציאה נגדה כמה צווי הרחקה, אין מקום לדון בשאלה זו. נציין בקצרה למה שנכתב בפסק דין שניתן בביה"ד הגדול, בהרכב הדיינים הגאונים: הרב י' מ' בן מנחם, הרב י' הדס והרב ב' זולטי (פורסם בפסקי דין רבניים ח"ג עמ' 161 ואילך):

"אכן, האשה הרי באה בטענה שאינה יכולה לגור עמו במושב כי חמותה מציקה לה, והבעל הודה לדבריה, אלא שהתחייב להרחיק את אמו מביתו, אולם האשה טוענת שזה כבר לא מספיק להרחיק את אמו הואיל וכל משפחתו הנמצאת במושב שונאים אותה בגלל אמו והיא דורשת לעבור לגור במקום אחר (ראה פרוטוקול מכ"ט אדר תשט"ז).

ואם כן יש לדמות נידון דין להא דכתב בשו"ת שיבת ציון סי' פ"ח (הו"ד בפ"ת אה"ע סי' נ"ב סק"ב), וז"ל:

והטעם נ"ל כי ע"פ רוב המחלוקת בקביעות מקום הדירה בא מחמת קטטה ותיגרא שהי' ביניהם מקודם, ומה שמצינו שכופין האשה לדור במקום בעלה רק היכא שאין להאשה אמתלא וטענה מבוררת, אבל כשהיא אומרת שהיא מתיראת מחמת הקטטה שביניהם אם תרחיק נדוד במקום שאין לה קרובים הבעל יטמין לה פח מוקש לרגלה להרע לה... אפשר שטענתה טענה... מ"מ לא נכון הדבר להיות נחפז ולדון בה דין מורדת לגרשה בעל - כרחק...".

ובפסקי הדין מבואר שגם אם היחסים בין האשה לחמותה היו תקינים, אי אפשר לכפות על האשה להתגורר עם חמותה. כפי שנכתב בפסק דין אחר שניתן בביה"ד הגדול בהרכב הדיינים הגאונים: הרב י' ש' אלישיב, הרב ס' ח' עבודי והרב ש' ישראלי (פורסם בפסקי דין רבניים ח"ו עמ' 5 ואילך):

"ובתשו' הרשב"א (המיוחסות, ק"ג):

"כל שהיא טוענת שבורחת מפני חמותה ולא במרד יש לבעל לתת לה מזונות שאין זו מורדת וכו' ולמה תפסיד כל מזונות, והוא מכישה במקל שתברח, עכ"ל.

והנה בתשו' זו חזינן שכל הדיון אינו שיחויב הבעל להוציא חמותו מביתו ואל"כ יהיה עליו דין מורד, שאל"כ הו"ל לאשמעינן רבותא טפי, אלא כל הדיון הוא אם על האשה תורת מורדת. והיינו אולי עפ"י הראב"ד (פי"ג מאישות י"ד) שכל שהאשה באה בגבולן אין מוציאין אותן ממקומן, היינו שהיא אינה יכולה לבא בטענה עליו, ומ"מ גם היא לא הפסידה מזונות, כיון שהוא שלא במרד.

הדיון יתקיים בייחס לאפשרות שהאיש יהיה מוכן לעזוב את בית אימו ולהתגורר עם האשה בדירה שכורה, ותישאל השאלה היכן? בעיר ש' מקום מגורי משפחת האשה, או במקום מרוחק

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יותר מקו העימות, שאינו נמצא תחת איום רקטי מידי. בענין זה טענו הצדדים בדיונים ובסיכומיהם בקצרה, אגב הדיון בשאלה מדוע האיש עזב את הדירה בש'. האיש טען שהצדדים התגוררו בדירה שיש בה ממ"ד חיצוני שהוא לא הספיק להגיע אליו בזמן האזעקה. האשה טענה שהאיש ביקש עילה לחזור לבית אימו. ייתכן ששתי הסיבות נכונות, אך לדידן אין בכל זה נפק"מ, כי אנו דנים על המצב כעת, וכשבאים לבחור מקום מגורים כעת נשאלת השאלה האם האשה יכולה לכפות על האיש להתגורר בעיר ש' שבה גרו מיד אחרי נישואיהם, לנוכח טענתה שעל דעת כן הם נישאו.

השאלה מורכבת מכמה חלקים: האם האשה יכולה לכפות על האיש להתגורר במקום מסוים, או למצער, לסרב לדרישת האיש לעבור להתגורר עמו במקום אחר. ובהנחה שהתשובה חיובית, האם סיכום על מקום מגורים לאחר הנישואין מקנה לאשה זכות לכפות על האיש להישאר שם. בהנחה שהתשובה חיובית, האם בנסיבות תיק זה, שהאיש מתקשה להתנייד, תשמע טענתו שעל האשה להתגורר איתו במקום מרוחק יותר. בהנחה שהתשובה שלילית, האם העובדה שהצדדים עזבו את ש' ועברו מרצונם להתגורר בק', בטלה את זכות הראשונים של האשה.

התשובה אף היא מורכבת. דהנה איתא בטוש"ע (אה"ע סי' ע"ה) דנחלקו הראשונים האם האיש רשאי להעביר את האשה מעיר לעיר, והכרעת מרן השו"ע כדעת הרי"ף והרמב"ם שבקביעת מקום המגורים האשה הולכת אחרי האיש, והאיש רשאי להעביר איתה מכפר לכפר ומעיר לעיר. ובנדון דידן, שבזמני חירום יש חשש סכנה לפגיעה פיזית או פגיעת חרדה, עי' פת"ש (אה"ע שם ס"ק ג') שאף לדעת הרמ"א שהביא את דעת ר"ת שסובר שהאיש הולך אחר האשה, וכתבו האחרונים (עי' ב"ש שם ס"ק ז') בשם הד"מ, שבגלל המחלוקת האיש והאשה לא כופים זה על זה לעבור ממקום למקום, במקום שיש חשש סכנה לאיש, יש אומרים שהאשה חייבת ללכת אחרי האיש למקום שאין בו חשש סכנה, ויש אומרים שהאיש יכול לעבור למקום שאין בו חשש סכנה, אבל האשה אינה חייבת ללכת אחריו. ובמקום שהיה סיכום מפורש שהאיש והאשה יגורו במקום מסוים, לדברי הכל האיש לא יכול להוציא את האשה משם.

ובנדון דידן, האשה טענה שסוכם שהצדדים יתגוררו לאחר הנישואין בש', אך לא הביאה כל אסמכתא לכך. וגם מעשיה הוכיחו שכאשר הצדדים חיפשו דירה לאחר נישואיהם הם לא התעקשו דווקא על מגורים בש', והיו נכונים לגור היכן שיקבלו זכות לדיור ציבורי. וגם אם תמצא לומר כדבריה, לאחר שהצדדים קמו מרצונם ועברו לק', בטלה זכות הראשונים שלה. כך נכתב בפסק הדין של ביה"ד הגדול (הנ"ל בח"ג) בלשון זו:

"והנה אם הי' תנאי ביניהם לגור במקום מסוים ואחר כך בא הבעל בטענה שלא מיתדר ליה שם בגלל שאין לו שם פרנסה ורוצה לעבור למקום אחר, כבר העלה בשו"ת נודע ביהודה סי' ס"ז (הו"ד בפתחי - תשובה אה"ע סי' ע"ה סק"נ), שאין לכופף את האשה ללכת אחריו כיוון שהי' תנאי מפורש ביניהם, ועיי' בכנה"ג אה"ע סי' ע"ה ס"ק י"ב.

אמנם במקרה דנן מאחר שהאשה הסכימה לבסוף לגור במקום בעלה והיא גרה עמו כמה חדשים הרי יש לומר שמחלה על התנאי שהי' ביניהם לגור בעיר וא"כ יש לכופף לחזור לגור עם בעלה במושב כי שם מקום פרנסתו."

אם כך, דינם של הצדדים כדין איש ואשה בעלמא שחלוקים בענין מקום המגורים, שנחלקו הראשונים האם האיש כופה על האשה לעבור להתגורר במקומו, או להיפך. והצדדים ספרדים שהולכים אחרי הוראותיו של מרן השו"ע שפסק כדעת הרי"ף והרמב"ם שיד האיש על העליונה, ועל האשה ללכת אחריו למקום השווה למקום מגוריהם האחרון.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ואם האשה תסרב לדור עם האיש ביה"ד ידון בה דין מורדת. גם אם האשה לא תשלול על הסף את האפשרות הזו אלא תתנה אותה בתנאים שהאיש לא חייב לעמוד בהם לפי ההלכה, או בתנאים שהאיש חייב לעמוד בהם, אך אינם מפריעים לחיי האישות ביניהם, ואינם מצדיקים פיבוד, כמו דרישות כספיות שניתן לברר אותם בבית הדין, האשה תחשב מורדת. כדאיתא ברמ"א (אה"ע סי' פ' סעי' י"ח) בשם תשובת הרשב"א, דכל מורדת טענה אית לה. וכ"כ בפסקי הדין הרבנים בכמה גווני.

בפסק דין של ביה"ד בחיפה בהרכב הדיינים הגאונים: הרב י' נ' רוזנטל, הרב א' שרמן והרב ע' בוזגלו (פורסם בפסקי דין רבניים חי"א עמ' 275 ואילך) נכתב:

"יש לראות במשיבה אשה מורדת בבעלה משתי סיבות: (א) על אף הצהרת הבעל, שאם האשה תבוא ארצה עם הילד יקבלנה בשלום, סירבה האשה לחזור אליו והביעה רצונה לגירושין. הנימוקים שהעלתה ע"י בא כוחה כאמור לעיל אינם מצדיקים עזיבתה, ואי - חזרתה לבית בעלה. ולכן המצב שיצרה האשה בעזיבתה, ובהתעלמותה המוחלטת מבעלה, אליו נישאה כדמו"י, ובאי חזרתה אליו למרות בקשותיו, יש בו משום מרידה נגד חובותיה כלפי בעלה. ונראה ברור מנימוקי האשה שכל מטרתה היא רק להיפרע מבעלה מחמת התנהגותו נגדה בעבר, ולא כדי לסלול הדרך לשלום בית. ומצינו כעין זה בתשובות הרשב"א (הובא בב"י, אבן העזר, סימן ע"ז, ד"ה כתב הרשב"א) וכן פסק הרמ"א באבן העזר סימן פ', סעיף י"ח, וזה לשונו: "אם אינה רוצה לבוא עד שיפרע מה שלוותה איבדה מזונותיה דהוי כמורדת, דכל מורדת טענה אית לה". ובחלקת מחוקק, שם ס"ק ל"ג, הביא לשון הרשב"א בתשובה זו: "עילה מצאה לצערו ותולה בפרעון מה שלוותה, כלומר ולמה תהיה ידה על העליונה, תבא אליו בתחלה ואחר כך יפרע מה שלוותה", עיין שם."

וכ"כ בפסק דין שניתן בביה"ד הגדול בהרכב הדיינים הגאונים: הרב ע' הדאיא, הרב י' הדס והרב י' ש' אלישיב (פורסם בפסקי דין רבניים ח"ד עמ' 326 ואילך):

"יש לציין כאן, מה שב"כ - הבעל הצהיר בבית דין זה שהוא (הבעל) מוכן לניסיון כפי ראות עיני ביה"ד, ומאידך הצהיר ב"כ - האשה... אם הבעל ישלם לאשה כל מה שחייב עד היום אנחנו מוכנים לניסיון של שלום, וידוע מ"ש הרשב"א בתשו' (הו"ד בב"י סי' ע"ז): - "אבל (אם) היא מעכבת אף מחמת פרעון מה שלוותה, בזה יראה שאינו חייב לזונה דקרוב הוא בעיני לומר שזה אחד מדרכי המורדת... דכל האומרת כך טענה יש לה על הצער שהיא רוצה לצערו וגם זו עילה מצאה לצערו ותולה בפרעון מה שלוותה...".

וכ"כ בפסק דין שניתן בביה"ד הגדול בהרכב הדיינים הגאונים: הרב ע' הדאיא, הרב י' הדס והרב ב' ז'ולטי (פורסם בפסקי דין רבניים ח"ב עמ' 233 ואילך):

"יתר על כן במקרה דנן הצהיר בפנינו ב"כ המשיבה היא מוכנה ללכת לג' אבל בתנאי שהבעל יבטל את החלוקה של הבית וכל הדברים הקשורים בזה, כלומר אם הבעל יבטל את בקשתו שהגיש לביהמ"ש לחלוקת הבית שלהם בד' והבית ישאר שוב רכוש משותף היא תסכים לעבור לגור אתו בג'. יוצא איפוא שהמשיבה לא מפחדת לגור עם המערער בג' שמא יציק לה כפי שקבע כבוד ביה"ד האזורי, שא"כ גם אם היה מבטל את בקשתו לחלוקת הבית היתה צריכה לסרב לגור אתו בג'. ויש לדמות נדון דידן להא דפסק הרמ"א בשו"ע אה"ע סימן פ' סעי' י"ח: "אשה שהלכה מבית בעלה מכח קטטה ואינה רוצה לשוב לביתו עד שיקרא לה בעלה לא הפסידה מזונותיה... אבל אם אינה רוצה לבא אצלו עד שיפרע מה שלוותה אבדה מזונותיה, דהוי מורדת, דכל מורדת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

טענה אית לה". הרי מבואר דאם היא מורדת בבעלה בגלל ענינים כספיים ביניהם, גם אם היא צודקת בטענותיה דינה כמורדת. וא"כ ה"ה במקרה דנן גם אם נניח שהמשיבה צודקת בדרישתה שהמערער יבטל את בקשתו לחלוקת הבית אבל זה לא מצדיק אותה להיות מורדת בבעלה."

ובפסק דין שניתן בביה"ד הגדול (הנ"ל שפורסם בח"ו) נכתב:

"ע"כ נראה שהכרזתה שפניה לשלום סותרת את התנהגותה המוכיחה בעליל שאין רצונה בסידור הילדה. ובכה"ג ודאי נראה שתורת מורדת יש לה, שאין על הבעל חיוב בכה"ג שישנן אפשרויות אחרות, להחזיק הילדה דוקא בביתו. וא"כ דמי להא דהרשב"א בב"י סי' ע"ז הנ"ל שמתעכבת מלחזור באמתלא שישלם קודם החובות שלה, שנוטה הרשב"א לראותה כמורדת, כי כל מורדת נותנת איזו שהיא אמתלא לסירובה לחזור. וע"כ אני מסכים באופן מעשי לניד"ד לראותה בגדר מורדת, מאחר שהיא מעכבת מלחזור לבעלה בטענה שאין לה הצדקה."

ובידוע שיש שני מיני מורדת: מורדת דמאיס עלי ומורדת דבעינא ליה ומצערנא ליה. ואשה שמסרבת להתגורר עם בעלה, לכאורה היא מורדת דבעינא ליה, שהרי היא רוצה באיש, אך לא מוכנה להתגורר עמו במקומו. אולם בראשונים משמע דאיכא בה דיני מורדת דמאיס עלי, כדאייתא במרדכי (כתובות סי' ר"פ) בשם תשובת מהר"ם:

"הוא אומר לעלות והיא אומרת שלא לעלות תצא בלא כתובה, כתב הר"ם וז"ל בענינותנו נ"ל דנדוניא ונכסי מלוג ודאי אית לה אי איתנהו, דלא גרעה מממאנת ואיילונית... ועוד דאפילו מורדת דיינינן הכי בדינא דתרתיה מתיבתא כמו שכתב בספר האלפס... אבל נדון זה לדינא דמורדת במתיבתא מדמינן...".

ותקנת בני המתיבתא נאמרה במורדת דמאיס עלי, כדאייתא בב"י וברמ"א אה"ע סי' ע"ז (סעי' ג).

ברם, בפסקי הדין מבואר שדין אשה זו כדין מורדת דבעינא ליה. כך נכתב בפשטות בפסק דין שניתן בביה"ד הגדול בהרכב הדיינים הגאונים: הרב י' ש' אלישיב, הרב ב' ז'ולטי והרב א' גולדשמידט (פורסם בפסקי דין רבניים ח"ח עמ' 97 ואילך):

"אמנם נראה שיש לדון בזה. והנה זה נראה פשוט דבאירס או נשא אשה במדינה אחרת דקיי"ל באה"ע סי' ע"ה דכופין אותה ויוצאה עמו לארצו או תצא בלא כתובה, וכ"ש בהתנה עמה, בהא כו"ע לא פליגי דבמסרבת ללכת אחריו, דינה כמורדת דבעינא ליה ומצערנא ליה, וה"ה דאין לה מזונות כמ"ש בתשו' הרא"ש."

וכך מבואר בפסק הדין של ביה"ד בחיפה הנ"ל בשם שו"ת צמח צדק (החדש, אה"ע סי' י') ובשם שו"ת אחיעזר (ח"א, אה"ע סי' י') בשם שו"ת זית רענן, שאשה שעזבה את בעלה ומסרבת לשוב, דין מורדת דבעינא ומצערנא יש לה, ובעינן הכרזה והתראה, והמתנה יב"ח, ואחר כך חייבת לקבל את גיטה. אולם, כתבו שם שכאשר האשה נעלמה, לא נודע מקומה, לא צריך לכל זה.

וכ"כ בפסק דין שניתן בביה"ד הגדול (הנ"ל פורסם בח"ב) שזו דעת רוה"פ וכן עיקר להלכה, שדנים אשה שמסרבת ללכת אחר בעלה כדין מורדת. ז"ל שם:

"אמנם לכאורה יש לדון בעיקר הדין כשאשה מסרבת ללכת אחרי בעלה אם יש לה דין מורדת. דכתב בתשובת הר"ן סימן ל"ח, בנדון אחד שנשבע לעלות

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לא"י ואשתו מסרבת ללכת אחריו והיא גם לא רוצה לקבל גט ממנו, אם יש היתר לשבועה זו. וכתב הר"ן בין יתר הדברים:

"ולא עוד אלא שאני אומר שאף לעבור לא"י אינו רשאי, שאע"פ ששנינו הכל מעלין לא"י, היינו לענין שאם אינה רוצה לעלות תצא שלא בכתובה... אבל כל שלא נתן לה גט, כיון דמיחייב לה בשאר כסות ועונה, לא כל הימנו לעקור לאו זה בידיים משום יישובה של א"י. וכ"ת יתן לה גט שהרי האשה מתגרשת בעל כרחה... אף בזה אינו רשאי... ולא עוד שאנו מוחזקים שיש חרם הקהילות בדבר או תקנת רגמ"ה, ודבר זה פשט איסורו בכל ישראל, שלא ראינו ולא שמענו אשה מתגרשת בעל כרחה... וכיון דלגרש אינו רשאי, אף להניחה עגונה ולילך לא"י אינו רשאי, ונמצא שקרוב הדבר ששבועה זו אינה צריכה היתר חכם אלא בטלה היא מאליה..."

...

אולם בהגהות מרדכי סוף כתובות כתב בשם הר"ם:

"מיהו יכול לכופה לילך אחריו מעיר לעיר או מכרך לכרך באותה מדינה כדאיתא בפרק בתרא דכתובות, ואם לא תאבה האשה ללכת אחריו יש לה דין מורדת ואין לה מזונות."

ועיי' בח"מ ובבי"ש סימן ע"ה ס"ק י"ט, שהביאו את דברי המרדכי הנ"ל שאשה שאינה רוצה ללכת אחרי בעלה דינה כמורדת.

ועל יסוד דברי המרדכי הנ"ל פסק בשו"ת חתם סופר אה"ע ח"א סימן ק"נ, באשה שלא רצתה ללכת אחרי בעלה שנדונית כמורדת ולאחר יב"ח מתירין לו לגרשה בעל כרחה או לישא אחרת, והסכים עמו על זה גם הגרע"א שם בסימן קנ"ב עיין שם. וכן מבואר בשו"ת שיבת ציון הנ"ל, שאם יש לאשה טענה ואמתלא מבוררת שמפחדת ללכת אחרי בעלה, לא נכון הדבר להיות נחפז ולדון בה דין מורדת לגרשה בע"כ. אבל כשאין לה טענה ואמתלא מבוררת יש לה דין מורדת לגרשה בעל כרחה.

הרי מבואר דדעת הפוסקים הוא לא כמש"כ בתשובת הר"ן הנ"ל, אלא כמש"כ המרדכי בשם הר"ם דאשה שמחויבת ללכת אחרי בעלה ומסרבת, יש לה דין מורדת, ויכול לגרשה בעל כרחה ואין על זה תקנת רגמ"ה. ועיי' בשו"ת אור גדול סימן מ"ד שהביא שגם הרשב"א חולק על תשובת הר"ן הנ"ל, שכתב דהיכא דמן הדין לגרשה כגון אלו שאמרו תצא שלא בכתובה ליכא חדר"ג עיין שם.

וכן פסק בשו"ת המבי"ט ח"א סימן ר"י בנדון אחד שעלה לא"י ואשתו לא רצתה ללכת אחריו אם יש עליו איסור לישא אשה אחרת משום חרגמ"ה. והשיב המבי"ט:

"דינא דמורדת דישא אחרת והיא תתעגן, ובנדון זה הוי נמי כמורדת שאינה רוצה לעלות ולישב עמו בא"י ומפסדת נמי כתובתה..."

ועיי' בכנה"ג אה"ע סימן א' בהגב"י אות כ"ג.

ועיי' בשו"ת נודע ביהודה מהד"ק אה"ע סימן א' שכתב, דאם הבעל רוצה לעלות לא"י ואשתו מסרבת, לשיטת הראשונים שגם בזה"ז יש מצוה לעלות לא"י, אין על הבעל חדר"ג לגרשה בעל כרחה או לישא אשה אחרת עיין שם. הרי מבואר דדעת הפוסקים הוא לא כמש"כ בתשובת הר"ן הנ"ל, אלא אשה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

המסרבת ללכת אחרי בעלה במקום שהדין הוא שצריכה ללכת אחריו, דינה כמורדת ואין על הבעל איסור משום תקנת רגמ"ה.

ומה שכתבו בפסק הדין שם, שהר"ן חולק על כל הני רבנותא וסובר שאשה שמסרבת ללכת אחרי בעלה אינה מורדת, ולאחר חדר"ג האיש אינו יכול לכפותה לקבל את גיטה, אינו מוסכם. ע"י בפסק דין שניתן בביה"ד הגדול בהרכב אחר של הדיינים הגאונים: הרב י' ש' אלישיב, הרב ב' ז'ולטי והרב א' גולדשמידט (פורסם בפסקי דין רבניים ח"ח עמ' 97 ואילך), דשו"ט בדברי הר"ן והפוסקים, ובמסקנתם נכתב:

"לפי האמור, נראית מבוארת שיטת הר"ן בהלכה זו של הכל מעלין, שהרי כל עיקר דין זה הוא שכל צד מנוע מלעכב על השני האומר לעלות, וכשהוא אומר לעלות והיא לא רוצה, בידו לזרוק לה גט בעל כרחיה ופטור לשלם לה כתובתה, מ"מ כל כמה שלא פטר אותה בגט, סובר הר"ן דחייב בכל החיובים של בעל כלפי אשתו, שהרי עליה אין חיוב לעלות עמו - מדין חיובי ושעבודי אשה כלפי בעלה, ומשום כך איננה מחוייבת לקבל גט, אך כשהיא אומרת לעלות והוא לא רוצה, כן חייב לגרשה, שאל"כ היא נשארת עגונה ולא כל כמיניה למנוע ע"ז עלייתה לארץ, ודעת הר"ן דחרם רבינו גרשום מאור הגולה לא לגרש בע"כ חל גם במקום מצוה, ואף דבכה"ג גבי בעל מחייבין אותו לגרש."

מקורות אלו, ועוד פוסקים שסוברים שאשה שמסרבת להתגורר עם בעלה במקומו נחשבת מורדת דבעינא ומצערנא ליה, הובאו באוצר הפוסקים על שו"ע אה"ע (סי' ע"ה ס"ק ו' אות א'). בתמצית, במאמרו של ראב"ד נתניה הגרש"ז פרדס (פורסם בשורת הדין חט"ז עמ' קל"ב ואילך).

ומה שכתבו הפוסקים שצריך להמתין יב"ח ואחר כך מחייבים את האשה לקבל את גיטה, הוא מדינא דגמ' (כתובות ס"ג ע"ב) במורדת דבעינא ומצערנא. וכ"פ טוש"ע (אה"ע סי' ע"ז סעי' ב'). אולם כתבו הפוסקים שהמתנה יב"ח מתחילה מהיום שבו האיש העמיד את האשה לדין. דבריהם הובאו בפסק דין שניתן בביה"ד ת"א בהרכב הדיינים הגאונים: הרב א' הורביץ, הרב נ' בן שמעון והרב א' צ' שיינפלד (פורסם בפסקי דין רבניים ח"ב עמ' 367 ואילך), בלשון זו:

"והנה אם דינה כדין מורדת דבעינא ליה וכו' הרי אין הבעל מפסיד זכות זו כל עוד שלא הכריזו עליה, והבעל כעת אינו מעונין ולא מבקש שיכריזו עליה..."

וי"ב החודש מתחילים למנות מיום שעמדה בדין כדאיתא בספר "חוט המשולש" סי' ב' וז"ל שם: "ולפע"ד נראה פשוט דשהיית י"ב חדש חשבינן משעת העמדה בדין כמשמעות הגמרא דמשהינן לה דמשמע דאב"ד קא"י."

תוספת טעם יש בפסק דין שניתן בביה"ד הגדול בהרכב הדיינים הגאונים: הרב י' נסים, הרב ב' ז'ולטי והרב א' גולדשמידט (פורסם בפסקי דין רבניים ח"ו עמ' 33 ואילך) שבו נכתב:

"והנה מכריזין על אשה שהיא מורדת רק לאחר שהבעל דרש זאת, אבל אם הבעל לא דרש להכריזה כמורדת אין עליה דין מורדת. ולפי זה במקרה דנן לכאורה אין בכלל עליה דין מורדת, שהרי הבעל לא דרש מביה"ד להכריז עליה כמורדת."

אמנם זה פשוט שהטעם הוא שצריך הבעל לדרוש להכריזה כמורדת, שאם הוא לא דורש יש לומר שהוא מחל על צערו, כמבואר בבית יעקב אה"ע סימן ע"ז סעי' ג' עיין שם.

וכן כתב בשו"ת רמ"ע מפאנו סי' נ"ה וז"ל:

"ועתה יאמרו נא הטוענים להפקיע זכות אלמנה הזאת מדין מורדת... כי אמנם המצערות צריך להכריז עליה... וה"מ נמי כשהקפיד הבעל

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וקבל לפנינו עליה, והנה לא שמענו עד כה... ונניח דמתשמיש אימרדא מ"מ לא זכו היורשים בטענתם, דאימור מדלא צווח הבעל אחולי אחיל גבה, דכל כי האי גוונא דאיהו שתיק אנן ודאי לא טענינן ליה...".

הרי כתב דהטעם הוא שצריך הבעל לדרוש להכריזה כמורדת: דאימור מדלא צווח הבעל אחולי אחיל גבה, ובנדון דידן לפי הרשום ברישומי ביה"ד האזורי, הקפיד הבעל וקבל עליה בפני ביה"ד שהיא מורדת.... ולפי האמור שלאחר שעמדה במרדה יותר מי"ב חודש, אין היא יכולה לחזור בה, א"כ אין לחייב את הבעל במזונותיה."

למדנו מדבריהם, שבעל שהקפיד על כך שהאשה אינה משמשת איתו, אך לא ביקש במפורש שביה"ד יכריז על אשתו שהיא מורדת עד שחלפו יב"ח מאז שהעמידה לדין, אינו צריך להמתין עוד זמן עד שיחולו עליה הדינים שחלים על מורדת לאחר יב"ח. ולפוסקים שסוברים שלא מחייבים את האשה לקבל את גיטה לפני שחלפו יב"ח, שפיר דמי לחייבה על אף שעד עתה הבעל לא דרש שיכריזו עליה שהיא מורדת.

אולם, כתבו הפוסקים דהא דצריך להמתין יב"ח הוא רק באופן שהאיש אינו מוכן לשלם לאשה את כתובתה, דאז אומרת האשה לאיש אין אני מעכבת אותך מלהינשא, תן לי את כתובתי וגרשני, אבל באופן שהאיש מוכן לתת לאשה את כתובתה, אין לעכבו כלל, אפילו שיעור הכרזה והתראה.

דאיתא ברמ"א (אה"ע סי' ע"ז סעי' ב'):

"וי"א דבזמן הזה שאין נושאים שתי נשים, לא משהינן לה י"ב חדש אם רוצה לגרשה, ואם אינה רוצה, מתירין לו לישא אחרת (מרדכי סוף אף על פי בשם ראב"ן). ויש חולקין שאין להתיר לו לישא אחרת (שם בהגהה ותשובת הרשב"א סימן תת"ס ומהרי"ק שורש ס"ג), וכך עיקר."

וכתב הח"מ (אה"ע שם ס"ק ט"ז):

"ויש חולקין שאין להתיר לו. נראה דעל זה חולקין לישא אחרת וכמו שכתב מהרי"ק שאם נתיר לו במורד' אפילו תקדיח תבשילו יאמר שהיא מורדת כי יתן עיניו באשה אחרת, אבל להשהות אותו בע"כ י"ב חודש בלא פ"ו, על זה לא נמצא חולק, ומכ"ש אם רוצה ליתן לה כתובה מחוייבת לקבל הגט אפילו לדעת הרא"ש דאיך תמנע ממנו עונה בע"כ... ואיך תצער אותו י"ב חודש, ולא ידעתי החילוק שכתב הרב בהג"ה זו אחר זה בין תוך י"ב חודש לאחר י"ב חודש, ואפשר שדעתו מאחר שלא אבדה כתובתה לדעת הרא"ש והטור עד י"ב חודש כמ"ש לעיל ס"ק ט', ע"כ תאמר לו אין אני מעגן אותך תתן לי כתובה ותגרש אותי, אבל לאחר י"ב חודש שכבר אבדה כתובתה צריכה לקבל גט, אבל אם רוצה ליתן כתובה צריכה לקבל מתי שירצה מיד לאחר עונה אחת, ולדעת הפוסקים שכתבתי לעיל ס"ק ט' שאבדה כתובתה מיד אחר ד' שבתו, ג"כ דינא הכי שמחוייבת לקבל הגט אם הוא רוצה."

וכ"כ בפשטות בב"ש (אה"ע שם ס"ק י"ט). דבריו הובאו להלכה בפסק דין שניתן בביה"ד הגדול (הנ"ל שפורסם בח"ו).

לכן, איש שהעמיד את אשתו לדין על מרידתה, אך לא תבע שיכריזו עליה שהיא מורדת עד לאחר יב"ח חודש, ותובע לגרשה ומוכן לשלם את כתובתה, מחייבים אותה לאלתר לקבל את גיטה, דיב"ח חלפו עברו, והיא אינה רשאית לעגנו, דהא הוא מוכן לשלם את כתובתה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ואכתי טעמא בעי, מדוע כתבו הראשונים בדין של איש שאומר לעלות ואשה אומרת שלא לעלות לארץ ישראל, שדנים בה את דינא דמתיבתא שנאמר במורדת דמאיס עלי. מצאנו מענה בחזו"א, הובאו דבריו במאמרו של אב"ד הגאון הרב דוד לבנון שליט"א (פורסם בשורת הדין כרך ו' עמ' רנ"ז ואילך) בלשון זו:

"אמנם אפשר שיש לחלק בין מורדת שאומרת "בעינא ליה ומצערנא ליה", שאז כופין אותה לחזור בה ממרידתה ע"י הכרזת ד' שבתות ופחיתת כתובתה ועד הפסד נדונייתה, לבין אשה שאינה רוצה לעלות עמו לארץ, שהאשה אינה מתכוונת לצער את בעלה, אלא שרוצה להשאר במקומה, ודומה קצת לטענת "מאיס עלי" בטענה מבוררת, שלא קונסים אותה, כיון שהיא אנוסה בדעתה ואין תקוה לשכנע אותה לחזור בה, וגם כאן לא נוכל לשכנע אותה לעזוב את מקומה.

וכך כתב ה"חזון איש" (אבהע"ז סי' ס"ט, כ) בבאור דברי הב"ח, שמחדש - דהאומר "אי אפשי אלא הוא בבגדו והיא בבגדה", אין דנין אותו כ"מורד", וכתב החזו"א שזה בוודאי שהוא נחשב למורד, אלא שאין דנין בו דין מורד ביחס לקנס שקנסו מורד לתוספת כתובה, וכן להיפך, אין דנין אותה כמורדת לפחיתת כתובה ונדונייתה, ומבאר החזו"א משום שהם כאנוסים בדעתם, "ואין דרך הדבר להשתנות לזמן מרובה", וכתב שה"ה גם ביחס ל"הוא אומר לעלות" והיא ממאנת שתצא בלא כתובה, אבל דין מורד ומורדת בהכרזה והפסד נדונייתה לא שמענו, כיון שאין אנו מצפים שעי"ז תשנה את דעתה, עיי' שם.

ועי' בחזו"א שם שגם דין המתנה יב"ח ליכא בהוא אומר לעלות וכו', דלא דיינין בה כלל דין מורד ומורדת, רק שהאיש שאינו רוצה לעלות יוציא ויתן כתובה, והאשה שאינה רוצה לעלות תצא בלא כתובה. וע"ע שם, שמש"כ המרדכי בשם המהר"ם שדנים דינא דמתיבתא בהוא אומר לעלות וכו', אינו מוסכם על דעת הרי"ף. ומכל מקום פשיטא ליה לחזו"א שדין מורד ומורדת לא נאמר כלל בהוא אומר לעלות וכו'. ובשאר המקרים שבהם לפי דין אשה צריכה ללכת אחר בעלה, לא התברר האם איתא לדין מורד ומורדת לדעת החזו"א. ומסברא יש לחלק בין אשה שמסרבת לעלות לארץ ישראל, דאין דרך הדבר להשתנות לזמן מרובה כלשון החזו"א, לאשה שמסרבת ללכת אחר בעלה מעיר לעיר באותה ארץ.

אולם בפסקי הדין הנ"ל שדנו בתשובת הר"ן הנ"ל ובדברי המרדכי בשם המהר"ם דמיירי באיש שאומר לעלות לארץ ישראל וכו' (עי' בפסק הדין של ביה"ד בחיפה שם שציינו לדברי הב"ש הנ"ל דקאי אדברי המרדכי), בחדא מחתא עם דברי הפוסקים שכתבו שדנים דין מורדת באשה שמסרבת ללכת אחר בעלה, משמע דפליגי על החזו"א, וס"ל שגם בהכל מעלין לארץ ישראל דנים דין מורד ומורדת. וצ"ע לדעתם בהוא אומר לעלות וכו' מדוע דנים דיני דמתיבתא. ואפשר שמודים לסברת החזו"א בהוא אומר לעלות, דאף שדנים דין מורדת לא דנים דין מורדת דבעינא ומצערנא אלא דין מורדת דמאיס עלי.

ובעניין ישוב דברי החזו"א ושאר הפוסקים, נשאתי ונתתי עם הרה"ג ש. ב. שהוא תלמיד חכם חשוב, בעל כושר לדיינות שמתמחה בבית הדין. הרב העלה על הכתב את דעתו להלכה בעניין. להלן דבריו:

"בקשני יו"ר ההרכב הרה"ג עידו שחר להעלות על הכתב את מה שנשאנו ונתנו בדברי הפוסקים. וזה מה שנלע"ד בס"ד:
איתא בכתובות ק"י:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"ת"ר הוא אומר לעלות (לארץ ישראל) והיא אומרת שלא לעלות, כופין אותה לעלות ואם לאו תצא בלא כתובה... היא אומרת לצאת והוא אומר שלא לצאת, כופין אותה שלא לצאת ואם לאו תצא בלא כתובה", עכ"ל הגמ'.

ובשו"ע אהע"ז סימן עה סעיף ד' פסקו המחבר והרמ"א, וז"ל:

"אמר האיש לעלות לא"י והיא אינה רוצה, תצא בלא כתובה. הגה: אבל נכסי מלוג שלה ונכסי צאן ברזל הקיימים, נוטלת. ואם אינם קיימים, אם הוא הפסידן נצ"ב א"צ לשלם, ונ"מ צריך לשלם, ואם נגנבו או נאבדו, נ"מ לית לה, ונצ"ב צריך לשלם. (במרדכי סוף כתובות בשם מוהר"ם), עכ"ל.

וכתבו החלקת מחוקק ס"ק יח והבית שמואל ס"ק יז דהדין כן בכל מקום שמדינא צריכה לצאת עמו והיא אינה רוצה.

מקור דברי הרמ"א הוא דברי המהר"ם מרוטנבורג המובאים במרדכי שם סימן ר"פ, וז"ל המרדכי שם בתו"ד:

כתב הר"ם וז"ל, בעניותנו נ"ל, דנדוניא ונכסי מלוג ודאי אית לה אי איתנהו, דלא גרעה מממאנת ואיילונית דאמרי' עליהו ס"פ אלמנה אי דאיתנהו אידי ואידי שקלה... ועוד דאפילו מורדת דיינינן הכי בדינא דתרתיה מתיבתא, כמו שכתב בספר האלפס בפרק אע"פ ששקלה כל מה שהכניסה לו אפילו ק' זקוקים אם הם בעין...

ואי דליתנהו פ"י שנגנבו או שאבדו, נ"ל דנכסי צ"ב שהוא חייב באחריותן שקלה וחייב ליתן לה משלו, אבל מנכסי מלוג שהוא אינו חייב באחריותן לא מיחייב לשלם לה משלו, וכן פסק האלפס בדינא דמורדת... נדון זה לדינא דמורדת במתיבתא מדמינן לה.

אבל קשה לן מדינא [דמורדת], מאי שנא הכא [במורדת] דיפה כח האשה בנכסי צ"ב טפי מנ"מ ובאיילונית אמרינן סברא הפוכה, דהא אמר פרק האלמנה, ואי איילונית איפכא מיבעי ליה נ"מ דברשותה קיימא שקלה נכסי צאן ברזל דברשותיה קיימא לא שקלא... ,

ונ"ל דדינא דמורדת מיירי כגון שנגנבו או שאבדו, הלכך נ"מ דליתנהו באחריות לא מחייב לשלם מדידיה אבל נכסי צ"ב דמחייב באחריות משלם, וההיא דפרק אלמנה דאמרינן איפכא מיירי דליתנהו בעין כגון ששלח בהן יד והוציאן, הלכך נ"מ מהדר, דמאי הוה ליה גבייהו ולא הוה ליה לשלוח יד בהן בקרן ולכלותן שהרי אין לו בהן אלא פירות, אבל נכסי צ"ב ברשות ב"ד עבד ולא ישלם, דלא הוה ליה לאסוקי אדעתיה שהיא איילונית (וקיימא) להוציא לאחר זמן משום איילונית.

וא"ת מאי פריך איילונית אי דאיתנהו כו', לוקמה איילונית ובליתא שנגנבו או שאבדו...

וי"ל דלא הוה מצי לשנויי הכי, דבימי חכמי התלמוד אי דליתנהו שנגנבו או שאבדו אידי ואידי לית לה השתא בשעה שהוא מוציאה משום איילונית, משום דמצי למימר לא קבלתי אחריות עלי אלא... אם אגרשנה מדעתי בלא טעם או לאחר מיתה שתגבה מיורשים, ולא לדעת שאשלם מיד כשאוציאנה משום איילונית. וכ"ש כשיוציאה מחמת מרדה היה ראוי לומר כן היכא דליתנהו שנגנבו או שאבדו דלא שקלה מידי, אלא תקנת חכמים הוא להקל על בנות ישראל שלא תצאנה לתרבות רעה לפי שראו שנתקלקלו הדורות, ותקנו לכל הפחות דשקלה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נכסי צ"ב ולא נ"מ ועשו אותה בנכסיה כאילו הוא מוציאה מדעתו ולא מחמת מרדה... ולענין תוספת נ"ל שאין לה, כדאיתא ס"פ אלמנה... נשים שאמרו יוצאות שלא בכתובה כגון העוברת על דת וחברותיה אין להן תוספת וכ"ש מנה ומאתים, פירוש דלשון יוצאות שלא בכתובה משמע שכל תורת גביות הפקיעו מהן דלא גביא משל בעל כלום, והא נמי קתני בפרק בתרא דכתובות תצא בלא כתובה וכו", עכ"ל.

המהר"ם מרוטנבורג למד דינה של אשה המתגרשת מפני סירובה שלא כדין לדור במקום שרוצה הבעל, מדין אשה איילונית, לענין דאית לה נכסי צאן ברזל ומלוג הקיימים. עוד מבואר בדבריו, שבדליתנהו בעין מחמת שנגנבו או אבדו, מעיקר הדין אין מחויב הבעל באחריותם וכדין איילונית. אמנם כדין דמתיבתא תקנו באשה מורדת דנכסי צאן ברזל שנגנבו או אבדו חייב באחריותן (בנכסי מלוג לא תקנו ואינו חייב), וכשאבדו מחמת שימוש לא תיקנו (ולפיכך בנצ"ב אינו חייב), אלא שנכסי מלוג חייב באחריותן מפני שחיסרם שלא ברשות, שהרי אין לו רשות להשתמש באופן שכלה הקרן. ומסיק מהר"ם שאשה המסרבת שלא כדין לדור במקום שחפץ בעלה, דומה לדינא למורדת דמתיבתא, ע"כ דבריו.

ומורדת דמתיבתא ביאר הרמ"א אהע"ז סי' ע"ז סעיף סעיף ג', וז"ל:

וי"א דכל זה באינה נותנת אמתלא וטעם לדבריה למה אומרת מאיס עלי, אבל בנותנת אמתלא לדבריה, כגון שאומרת שאינו הולך בדרך ישרה ומכלה ממונו וכיוצא בזה, אז דיינינן לה כדינא שתקנו הגאונים (טור בשם מוהר"ם מרוטנבורג) ונקרא דינא דמתיבתא, עכ"ל.

לכאורה למדנו מדברי המהר"ם שאשה המסרבת לדור במקום שבעלה רוצה אע"פ שסירובה הוא שלא כדין, נחשבת לאשה המורדת מענייני אישות מחמת טעם מבורר ומובן, והרי היא לכל דיניה כאשה שרוצה להתגרש מפני שאין הבעל הולך בדרך ישרה וכדו'. וכך לכאורה למד הח"מ שם סי' ע"ה סקי"ט שכתב בתו"ד וז"ל:

"והמעייין בתשובת מהר"ם... יראה שדעתו לדמות אשה זו שאינה רוצה לעלות לא"י למורדת על בעלה, ומורדת על בעלה דיינינן לה כדינא דמתיבתא כדכתב הרי"ף בפ' אעפ"י וכו", עכ"ל.

ולפי"ז במקום שלא נהגו לדון כדינא דמתיבתא, יהיה דינה של האשה המסרבת לדור היכן שהאיש רוצה כמורדת דמאיס עלי.

אמנם עיין בחזו"א אהע"ז סי' סט סק"ט דהבנה אחרת עמו בדברי מהר"ם, וז"ל שם בתו"ד:

"וכן באינה עולה עמו לארץ ישראל, מדינא דגמ' איבדה כתובתה מנה מאתים תוספת ונכסי צאן ברזל כדין מורדת מאיס עלי, ולא תקנו כאן להמתין שנה דלא שייך כאן להמתין, וכן לענין בלאותיה קיימין כתב הר"ן דאית לה, ואע"ג דבמורדת בעינן תפיסה, התם קונסין חכמים כדי לרדות שתשוב אבל הכא אין לנו לרדותה, והלכך לא גרעה מזינתה דלא הפסידה בלאותיה קיימין, ומ"מ נכסי צאן ברזל דליתנהו הפסידה. אבל מדינא דמתיבתא כתב מהר"ם דמשלם לה נצ"ב, מיהו לפי הפוסקים דלא ס"ל לנהוג דינא דמתיבתא בזה"ז אין לה נכסי צאן ברזל וכו", עכ"ל.

ובחזו"א שם סק"כ כתב, וז"ל:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"ודומה לזה הוא אומר לעלות וכו' דאמרינן דאם היא ממאנת שלא כדין תצא שלא בכתובה ואם הוא ממאן שלא כדין יוציא ויתן כתובה ואילו דין מורד ומורדת לא שמענו, ועיין לעיל סק"ט דיש לה נכסי צאן ברזל הקיימים", עכ"ל.

מבואר בחזו"א דאף על גב שמרידתה של המסרבת לעלות לארץ ישראל עם בעלה היא כמרידה דדינא דמתיבתא, דשתייהן רוצות להתגרש כי מבחינתן אין נישואין אלו יכולים להתקיים עוד מחמת טעמים ברורים ומובנים, וה"ה בעל שאינו רוצה לעלות עם אשתו לא"י מהותית דומה למורד מתשמיש, למרות זאת, רק במורד ומורדת מתשמיש נתנו חכמים דינים מיוחדים כדי שהמורד או המורדת יחזרו בהם, אבל כשאחד מהם מסרב לעלות לא"י עם האחר לא נתנו דינים מיוחדים, וכגון הוספת כתובה כשהוא מסרב או המתנת י"ב חודש והפסד בלאות קיימין שלא תפסה כשהיא מסרבת (אפי"ר לרא"ש והרשב"א הסוברים שתקנו כן במורדת דמאיס עלי). וביאר זאת החזו"א ביתר ביאור בסק"כ (לענין מרידתה הוא בבגדו והוא בבגדה לדעת הב"ח), דלא שייך המתנת י"ב חודש במסרבת לעלות לא"י, משום שאין דרך הדבר להשתנות לזמן מרובה יותר מהא דכפינן לה לאלתר שיוצאת בלא כתובה.

ומה שכתב מהר"ם דדומה האשה המסרבת לעלות לא"י למורדת דמתיבתא (מורדת דמאיס עלי באמתלא מבוררת), כוונתו, דכיון שמהותית יש דמיון לפיכך תקנת דינא דמתיבתא שייך גם למסרבת לעלות לא"י, אבל בדינא דגמ' אין להן אותו דין בהכרח.

וכן משמע לכאורה ברא"ש כתובות פרק יג סימן יח שכתב וז"ל:

"והא דקאמר תצא בלא כתובה (כשהוא רוצה לעלות לא"י והיא אינה רוצה) כתב רבינו מאיר דדינא כדין איילונית", עכ"ל.

וביאר החזו"א (שם סק"ט) שאין זו סתירה גמורה לדברי מהר"ם במרדכי דלעיל, דבאמת לא פסיקא ליה למהר"ם דיש כאן דינא דמתיבתא.

הרי שאם אין כאן דינא דמתיבתא, יש לה דין איילונית ולא דין מורדת דמאיס עלי שממתניין י"ב חודש ויש לה רק בלאות שתפסה לדעת הרא"ש.

וכן משמע בתשובת הרדב"ז חלק א' סימן תלה, וז"ל בתו"ד:

"תניא בתוספתא ומייתי לה הריא"ף ז"ל בשלהי כתובות, שלש ארצות וכו' אבל בן יהודה שאירס אשה בגליל, כופין אותה לצאת שע"מ כן נשאה. והאי כפייה אינה בשוטים, אלא ע"י שמפסידין כתובתה ואומרים לה אם לא תלכי עמו הפסדת כתובתך, ואם לא רצתה ללכת הפסידה כתובתה. וכן כתב עלה הר"ן ז"ל, ובכל מקום שהוא יכול להוציאה אם אינה רוצה לצאת תצא בלא כתובה, ומשמע דאפילו תוספתא אין לה, דלא כתב לה אלא אדעתא למיקם קמיה בכל מקום שהדין נותן שתלך אחריו, ע"כ... וכן כתב הרמ"ה ז"ל שדנין אותה כדין איילונית וכו'. אם פירש לה בשעה שנשאה ע"מ שתלכי עמי לכל מקום שאלך אין אחר התנאי כלום וכופין אותה לקיים תנאה, ואם אינה רוצה אין לה כתובה ולא תוספת ולא מתנה ולא מזונות ולא תנאי מתנאי הכתובה, שלא כתב לה אלא ע"מ שתלך עמו, אבל בלאותיה לא הפסידה אפילו אם תפסן הבעל מוציאין ממנו, גם מה שבלה או נאבד מנכסי נדוניתה אין מוציאין ממנו, שלא קבל אחריותן עליו אלא ע"מ שתלך עמו שהרי היא אצלו כמי שנשאה איילונית וכמו שכתבנו לעיל בשם הרמ"ה ז"ל", עכ"ל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מבואר ברדב"ז בשם הרמ"ה שדין אשה המסרבת שלא כדין לדור במקום שהבעל רוצה, דינה כדין אשה שבעלה מגרשה משום שהיא איילונית, ולא הזכיר כלל שדינה כדין מורדת דמאיש עלי.

לעומת זאת, עיין בתשובת חת"ס חלק ג' (אבן העזר א') סימן קנ שכתב, וז"ל:

"אודות האי צורבא מרבנן אשר התחתן עם עתיר נכסין אחד, והפריז לו סך עצום וגם התנה להחזיקו על התורה והעבודה שנים הרבה ולקבוע לו אהל מדרש של תורה בעיר ואם בישראל מלא חכמים וסופרים. וכמעט קט זמן אחר חתונתו פשט לו הרגל, ... והנושים באו לקחת את כל אשר להזוג ולא השאיר להם מאומה, ואח"כ חזר הבורח למקומו ומאומה אין בידו לפרנס הזוג. והאי מרבנן צווח כי כרוכיאי אי לו על אשתו, או תבוא ותדור עמו במקומו מקום חיותו מקום תורתו וילמוד מתוך הדחק ואשתו עמו, או תקבל ממנו גט פטורים ויכול לישא אחרת ולא ישב גלמוד. ואחר כמה התראות מרבני מדינתה וארצה בתמרוריתה עומדת לבלתי שמוע אל השופטים ואומרת נואש, כי זאת אומרת, היא תשאר אצל אביה והוא ישב גלמוד עד ירחיב ה' גבול אביה ואז שבו בנים לגבולם וכו'.

כיון שבקש (הבעל) ממנה והתרה בה ע"י רבנים דהמדינה ההוא שהיא תבוא אחריו, והוא מנוה היפה לנוה יותר יפה ויפה כמובן לכל מבין ויודע, א"כ הרי דינה אמור מפי מהר"ם שנדונית כמורדת, וכבר פסק רמ"א אה"ע כסי' ע"ז דלאחר יב חודש מתירים לו לגרשה בע"כ או לישא אחרת... ,אחר שיבורר שהתרו בו כדין שתדור עמו במקומו ושום לא כן תדין כמורדת ולא שמעה, ומיום זה ימתין יב"ת, ואם לא תחזור, אזי הדבר מוסכם לע"ד להתיר לו חרגמ"ה לישא אשה על אשתו הראשונה ולהשליש לה גט ביד שליח כנהוג, עכ"ל.

מבואר שלמד החתם סופר מדברי מהר"ם במרדכי, דאשה שעבר בעלה לנווה יפה מקודמו וקורא לה שתבוא אחריו ואינה באה, יש לה דין מורדת דמתרין בה וממתניין אחר התראה י"ב חודש (ואח"כ יכול לגרשה בעל כרחא או לישא אחרת וליכא חדר"ג). דינים אלו של התראה והמתנת י"ב חודש נאמרו במורדת דבעינא ומצערנא ליה, ואמנם הרא"ש והרשב"א ס"ל שיש המתנת י"ב חודש במורדת דמאיש עלי, אבל התראה לא מצאנו.

לכאורה החת"ס והחזו"א חלוקים בתרתי בהבנת דברי מהר"ם -

החזו"א כאמור הבין שאמנם דימה מהר"ם אשה המסרבת לדור במקום שבעלה רוצה למורדת דמאיש עלי, אך אין כוונת מהר"ם שסירובה של אשה זו היא אחד מהאופנים של מורדת דמאיש עלי, אלא כוונתו שדומה למורדת דמאיש עלי לענין שתהיה בכלל תקנה דמתכתא (דחייב באחריות נכסי צאן ברזל שנגבבו או אבדו), אך מדינא דגמרא דינה כאשה המתגרשת מצד שהיא איילונית.

החת"ס הבין שדומה אשה זו למורדת דבעינא ומצערנא, ויש לה דיני מורדת (לכל הפחות לענין התראה והמתנת י"ב חודש).

ועיין בפד"ר חלק ב' פס"ד המתחיל בעמוד 233 מהדיינים הגאונים הרבנים ע' הדאיא, י' הדס, ב' זולטי, שהלכו בדרך החת"ס וכתבו, וז"ל בתו"ד:

"והנה בעצם הערעור לכאורה צודק המערער בטענתו שהמשיכה תעבור לגור אתו במקום עבודתו, שהרי הצדדים התחתנו בחו"ל ואח"כ עברו לגור בארץ, א"כ פשוט הוא שהאשה חייבת ללכת אחרי בעלה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

במקום עבודתו ופרנסתו, ואם היא מסרבת דינה כמורדת כמבואר
בש"ע אה"ע סימן ע"ה, עכ"ל.

וכן בפד"ר חלק ח' פס"ד המתחיל בעמוד 97 מהדיינים הגאונים הרבנים יוסף
שלו' אלישיב, בצלאל זולטי, אליעזר גולדשמידט, מבואר כהבנת החת"ס,
ומפורש שם דהיא כמורדת דבעינא ומצערנא, אלא שחילקו בין מסרבת לדור
במקום שרוצה הבעל ומחויבת לזה מחמת חיובי אשה לבעלה שנישאת על
דעת כן, למסרבת לעלות לא"י, דלדעת הר"ן לא נישאו על דעת כן, ולא תהא
כמורדת, אלא שזכותו לעלות, וז"ל שם:

"והנה זה נראה פשוט, דבאירס או נשא אשה במדינה אחרת, דקיי"ל
באה"ע סי' ע"ה דכופין אותה ויוצאה עמו לארצו או תצא בלא כתובה,
וכ"ש בהתנה עמה, בהא כו"ע לא פליגי דבמסרבת ללכת אחריו, דינה
כמורדת דבעינא לי' ומצערנא לי', וה"ה דאין לה מזונות כמ"ש בתשו'
הרא"ש (הר"ד בטור סוס"י ע"ה)... , אך בהוא אומר לעלות לא"י והיא לא
רוצה לעלות, בזה י"ל דאף דמפסדת כתובתה מ"מ אין דינה כמורדת,
והטעם בזה הוא כדלהלן וכו', עכ"ל.

אמנם אחר העיון בשיטת החזו"א בדין מורדת נראה שהבנת החזו"א מתיישבת
עם תשובת החת"ס הנ"ל. עיין בחזו"א אה"ע"ז סי' סט סק"ג שכתב, וז"ל:

"הא דמאיס עלי לית לה כתובה לאו דוקא במוחלת, אלא אף אם אינה
מוחלת הפסידה מן הדין כיון דהיא מורדת בטענת מאיס עלי... , ואין
דין מאיס עלי אלא דוקא בכה"ג (שרצונה להתגרש מחמת שמאוס עליה),
אבל אם רצונה לצאת שנתנה עיניה באחר או שרצונה בממון שתוציא
ממנו, אף שסוף סוף רצונה להתגרש, מ"מ אין זה בכלל מאיס עלי אלא
בכלל מורדת בעינא ליה, ובי"ד משתדלין לעשות שלום ביניהן וגוערין
בה ומכריזין עליה ואין מפסידין כתובתה לאלתר וכו', עכ"ל.

וכתב עוד שם ס"ק ט"ז וז"ל:

"בית שמואל הל' מורדת כתב דאם טוענת מאיס עלי ותובעת גם כתובה
ליתא לדינא דמתיבתא... , וכבר כתבנו לעיל סק"ד דכל שמטעמת
דבריה... באומרת מאיס עלי לא הפסידה כלום במה שתובעת גם
כתובה, וכל הפוסקים לא הזכירו תנאי זה, והעיקר תלוי לפי ראות עיני
הדיינים אם יש ריעותא במאי דתבעה כתובה, אבל אם נראין הדברים
דמאיס עליה אלא שמבקשת כתובה כדי שתוכל להתפרנס... אינה
מפסדת בתביעתה וכו', עכ"ל.

מבאר החזו"א, דאע"פ שרש"י ור"ת בסוגיא דמורדת (כתובות ס"ג:) פירשו
דמורדת דמאיס עלי היא אשה האומרת לא בעינא ליה לא הוא ולא כתובתו,
אין כוונתם שאי תביעת הכתובה הוא המגדיר את מרידתה כמאיס עלי,
וממילא כשתובעת כתובה הוי מרידת בעינא ומצערנא ולא מאיס עלי, אלא
עיקר הענין הוא, האם אכן מורדת מחמת מאיסות ואבדה רצונה להיות אשתו
ותו חיי אישות עמו יהיו בגדר אונס, וכדברי הרמב"ם הל' אישות פ"ד הל"ח
דמאיס עלי היא האומרת "מאסתיהו ואיני יכולה להבעל לו מדעתי". ומה
שפירשו דמאיס עלי היא האומרת אף לא כתובתו, רצונם לומר, דאי תביעת
הכתובה הוא סימן לכך שרצונה להתגרש מחמת מאיסותה בו ולא כדי לצער
או להרוויח ממון וכדו'. ומסיק החזו"א דלפי הבנתו העיקר תלוי בראות עיני
הדיין לקבוע אם מורדת מחמת מאיסות או מחמת דבר אחר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ונראה לע"ד שדבריו לענין המסרכת לעלות לא"י עם בעלה הם לשיטתו והבנתו הנ"ל. דהבין החזו"א דיני מורד ומורדת שתקנו חכמים עיקרם נועדו שישבו זל"ז ויחזור השלום לבית זה, ובמורדת דבעינא ומצערנא, שאין מאיסות, הבינו חכמים בדעתם שהכרזה התראה והפסד כתובה עשויים להועיל להניא את האשה ממרידתה, משא"כ כשמאסה בו, אמדו חכמים בדעתם דלא יועילו התראה והפסד כתובה אחריה, אלא לשיטת הרא"ש והרשב"א בכל זאת תקנו חכמים להמתין י"ב חודש, דכל שלא עברו י"ב חודש יש תקווה שמאיסותה אינה מוחלטת ועשויה להשתנות. לפי הבנה זו כתב החזו"א דהכל לפי ראות עיני הדיין לקבוע מחמת מה היא מורדת, דאם לראות עיניו מאסה בו ותביעת כתובה אינה מהותית לרצונה להתגרש, אזי היא בכלל מורדת דמאיס עלי, שהכרזה התראה והפסד כתובה לא יחזירוה ממרידתה. ממילא כתב החזו"א (שם ס"ק ט' וכ') כשרצונה להתגרש משום שאינה רוצה לעלות עמו לא"י וחוששת חשש אמיתי שלא מיתדר לה שם, ודאי אין תקווה שתחזור בה מפני הכרזה והתראה ואף המתנת י"ב חודש לא יועילו, כי אין דבר זה ראוי להשתנות, לפיכך הבין החזו"א שלא תקנו כאן דיני מורד ומורדת. ונראה לפי"ז פשוט, דדבריו אלו שעל מרידה מחמת דבר שאינו ראוי להשתנות אין דיני מורד ומורדת, אף בזה הכל לפי ראות עיני הדיין אי הוי דבר הראוי להשתנות אי לאו.

לאור דברים אלו, בעובדא דתשובת החת"ס הנ"ל לא היה החזו"א דן אחרת. דשם מיירי החת"ס באשה שאינה רוצה להתגרש אך רוצה להמתין ולא לחיות עמו במקומו עד שאביה יחזור לעשרו ויוכל לספק צרכם, ודאי בראות עיני הדיין אין סירובה של אשה זו לחיות עם בעלה "דבר שאינו עשוי להשתנות", כי אין סיבה הנראית לעין לרצונה לא לגור עמו במקומו, ומגדיר החת"ס אשה זו "כאומרת נואש", ממילא הוי בכלל דיני מורדת, ודן אותה החת"ס ודאי כמורדת דבעינא ומצערנא, שהרי לא מאסה בו כלל אלא רצונה הוא להישאר אשתו ולחזור לחיי אישות ביום מן הימים אחר שתתגשם תקוותה המדומה, ודו"ק."

אלא דברי הרה"ג הנ"ל. ודפח"ח.

והדרינן לנדון דידן. הצדדים חיים בנפרד זמן רב, כאשר שאלת מקום המגורים עולה פעם אחר פעם. לאור כל האמור והמבואר לעיל, הדין הוא שאם האשה תסרב לדור עם בעלה במקום שיבחר, ותתנה את המגורים המשותפים בתנאים שאין להם בסיס בהלכה, יש לדונה בדין מורדת דבעינא ומצערנא, שצריכה הכרזה והתראה והמתנה יב"ח. ולנוכח העובדה שאיש מחה מתחילת ההליכים על כך שהאשה לא מקיימת איתו יחסי אישות, לא בעינן להמתנה יב"ח, אלא להכרזה והתראה בלבד, וגם זאת, בתנאי שהאיש יסרב לשלם לאשה את כתובתה, דאם יאות לכך, שפיר דמי לחייבה לקבל את גיטה לאלתר.

אמנם כל זאת בתנאי שהאיש ירצה באשה, והיא תסרב לחזור להתגורר עימו, דאם הוא אינו רוצה בה, לאו מורדת מקריא. שבמי היא מורדת, בבעל שאינו רוצה לשמש עמה?

כך כתבו בפשטות כמה פסקי דין. יסודם בדברי רבנו ירוחם הידועים באיש ואשה המורדים זע"ז, שלא נוהגים באשה משפטי מורדת.

כך כתבו בפסק דין שניתן בביה"ד ת"א בהרכב הדיינים הגאונים: הרב ח' ג' צימבליסט, הרב ע' אזולאי והרב ש' דיכובסקי (פורסם בפסקי דין רבניים חי"א עמ' 253 ואילך):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"אך עלינו עוד לדון בתביעת הבעל (בתיק שפתח בטבת תשל"ז) להכריז עליה כמורדת כדי להפסידה כתובתה ואז תצטרך גם להחזיר המתנה. אולם נראה שאין מקום להכרזה כזאת. שהרי גם הבעל אין לו שום מחשבה לחזור לשלום בית, וגם הוא חפץ בגירושין, ואף פתח בראשית הדיונים תיק לצו הפרדה וכנ"ל. ורק עתה, בסוף הדיונים, לפני מתן פסה"ד, הזדרז הבעל והגיש תביעה להכריז עליה כמורדת, וכמובן שאין מגמתו בזה אלא לשפר את מעמדו בביה"ד ביחס לרכוש, ותו לא. ובכהאי גוונא, שגם הבעל אינו חפץ באשתו ואינו מקווה לשלום בית, אין טעם להכריז עליה כמורדת. כי עיקר מגמת ההכרזה היא לאלץ את האשה לשוב ממרדה ולחזור לבעלה, וכלשון השו"ע /אה"ע/ סי' ע"ז: "הוי יודעת שאם את עומדת במרדך אפילו כתובתך מאה מנה הפסדת". ולכן כאשר הבעל אינו חפץ בה, אין מקום לאלצה לשוב אליו, ואין להכריז עליה כמורדת. והדברים מפורשים בדברי רבנו ירוחם שהבאנו למעלה...".

ובהינתן הסכמה של האיש לחזור לשלום בית, האשה לא תוכל להתנות את חזרתה בכך שהאיש יחזור בתשובה ויקיים את כל מצוות התורה, אלא אך ורק בהסכמתו לקיים מצוות שנוגעות אליה, כמו שכתב הב"י (אה"ע ר"ס קט"ו) בשם הרא"ש בדין אשה שעוברת על דת, דהני מילי כשהיא עוברת על איסורים שנוגעים לאיש ומשבשים את חיי הנישואין, אבל כשעוברת על איסורים שאינם נוגעים לאיש, לאו עוברת על דת מיקריא, והאריכו בזה בפסקי הדין, ואנו די לנו בזה.

סירוב של האשה, יוביל לאלתר להכרזה עליה כמורדת. ובנדון דידן שהאיש לא קיים פריה ורביה, מרידה של האשה תחייב גם אותו לגרשה, ואין כאן המקום להאריך בזה, ודי לנו אם נציין למה שכתבו בעניין בפסקי הדין הבאים: פסק דין שניתן בביה"ד הגדול בהרכב הדיינים הגאונים: הרב י' נסים, הרב י' ש' אלישיב והרב ב' זולטי (פורסם בפסקי דין רבניים ח"ג עמ' 3 ואילך); פסק דין שניתן בביה"ד הגדול בהרכב הדיינים הגאונים: הרב ע' הדאיה, הרב י' ש' אלישיב והרב ב' זולטי (פורסם בפסקי דין רבניים ח"ד עמ' 244 ואילך); פסק דין שניתן בביה"ד ת"א בהרכב הדיינים הגאונים: הרב מ' לופז, הרב ע' בר שלום והרב נ' הורביץ (פורסם בפסקי דין רבניים ח"ב עמ' 239 ואילך).

סיכום והכרעת הדין

מסקנת הדברים היא, שבעל שאינו חפץ באשתו אינו יכול לתבוע שביה"ד יחייבה לקבל ממנו גט. ובעל שמציע שלום בית בתנאים סבירים, ומסורב על ידי האשה יכול לתבוע גירושין. בשלב ראשון בכפוף לתשלום כתובה, ולאחר הכרזה והתראה האיש יפטר גם מהכתובה.

והאיש דנן, אם ידבק ברצונו בגירושין, תביעתו תידחה. אך אם יציע לאשה הצעה לשלום בית בתנאים סבירים והאשה תדחה את הצעתו או תתמהמה, תביעתו תתקבל, בשלב ראשון בכפוף לתשלום כתובה, ולאחר הכרזה והתראה אף ללא כתובה.

הדברים אמורים על אף שהצדדים חיים בנפרד זמן רב יותר מי"ח חודש שקבע הגר"ח פלאגי בתשובתו הידועה, היות והוכח במשך ההליכים, שעל אף שהאיש אמר דברים קשים ודבק בגירושין, מחוץ לאולמו של ביה"ד הציע לאשה כמה פעמים לחזור לשלום בית, ועל אף שהאשה היתה ביקורתית מאד כלפי האיש, היא דבקה בתביעת שלום הבית.

לכן נראה לביה"ד שיש מקום להציע לצדדים מתווה לשלום בית, שבו יבחנו כוונותיהם, כאשר ביה"ד מבהיר שלא תהיה לאשה הזדמנות נוספת, וסירוב לשלום בית או העמדת דרישות

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שאינן לפי ההלכה, יובילו לדחיית תביעתה וקבלת תביעת האיש להכריז על האשה שהיא מורדת ולחייבה בגט, תחילה בכפוף לתשלום כתובה, ולאחר הכרזה והתראה, ללא כתובה.

להלן המתווה:

- א. האיש ישכור דירה מתאימה בעיר א' ויודיע על כך לאשה.
- ב. האשה תשוב ללא שיהוי לחיים משותפים עם האיש, כולל חיי אישות מלאים לשם הבאת ילדים לעולם והקמת משפחה.
- ג. האיש יכבד את אורח החיים של האשה ולא יעשה מעשים שנוגדים את ההלכה ושנוגעים לאשה עצמה, כגון: קיום יחסי אישות בזמן נידה, והכשלתה באכילה של מאכלים שאינם כשרים. מעשים שאינם נוגעים לאשה, כולל אי הקפדה של האיש על שמירת שבת, תפילין ותפילות, עם כל ההסתייגות מהם, אינם עילה לאי חזרת האשה לשלום בית.
- ד. בכל שבת רביעית, האיש יהיה רשאי לשהות אצל אימו בלי האשה. הסדר זה ימשך חצי שנה, לאחר מכן הוא ייבחן שוב על ידי ביה"ד.

הצדדים ייתנו את עמדתם ביחס למתווה בתוך 7 ימים.

פסק דין זה מותר לפרסום לאחר השמטת פרטים מזהים.

ניתן ביום כ"ט בשבט התשפ"ג (20/02/2023).

הרב אלימלך וסרמן

הרב שמואל צבי פריד

הרב עידו שחר